

РЕПУБЛИКА СРПСКА

В Л А Д А

**ПРОГРАМ ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
2016–2020.**

Бања Лука, март 2016. године

САДРЖАЈ

I УВОД.....	3
II ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАЗВОЈ И РАСТ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.	4
III АНАЛИЗА ТРЕНУТНЕ СИТУАЦИЈЕ У ОБЛАСТИ РАНОГ РАСТА И РАЗВОЈА ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	6
1. Здравствени и социјални сектор	6
2. Васпитање и образовање	7
3. Породица	9
4. Тим за координацију активности у области унапређивања раног раста и развоја дјеце.	10
IV ВОДЕЋИ ПРИНЦИПИ	10
4.1. Принцип заштите људских права	10
4.2. Принцип свеобухватног, интерсекторског и непрекидног дјеловања	10
4.3. Принцип етичности и професионализма.....	11
4.4. Принцип децентрализације	11
4.5. Принцип мултидисциплинарног приступа	11
4.6. Принцип партнерства и сарадње	11
V КЉУЧНА ПОЉА ДЈЕЛОВАЊА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.	12
VI ПАРТНЕРИ НА СПРОВОЂЕЊУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.	13
VIII УЛОГЕ И ОДГОВОРНОСТИ УЧЕСНИКА У ПРОЦЕСУ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020. И КООРДИНАЦИЈА АКТИВНОСТИ	25
IX ОРГАНИЗАЦИЈА И ДЈЕЛОКРУГ РАДА ТИМА ЗА КООРДИНАЦИЈУ АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ РАНОГ РАСТА И РАЗВОЈА ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	26
X ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА	27
XI ОПЕРАТИВНИ ПЛАН АКТИВНОСТИ.....	27
XII ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ	27
II Основ за израду Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020.	31
V Кључна поља дјеловања за реализацију Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020.	31
VI Партнери на спровођењу Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020.	31
VII Циљеви програмских активности.....	31

I УВОД

Рано дјетињство је један од пресудних периода у когнитивном развоју појединца и представља период осјетљивог или критичног развоја дјетета. Такође, знања, способности и вјештине стечене у једном периоду живота одражавају се, не само на исходе тог периода, него и на наредно учење, односно на домете каснијег учења.

Улагање у квалитетне услуге за дјецу у раној доби, носи висок степен поврата у односу на уложено. Критички (сензитивни) период, када су улагања нарочито ефикасна или чак и пресудна, је период раног дјетињства, јер је доказано да интервенције у раном дјетињству имају далеко већи корисни учинак, уз знатно мање трошкове, него интервенције у каснијој доби.

На основу налаза истраживања истакнутих економиста, „профит“, односно „поврат“ на улагање у раном периоду живота биће неколико пута већи у односу на уложено, имајући у виду да су ефекти ране стимулације и учења многобројни: боље здравствено стање појединца и младих уопште, нижа потрошња за здравствену и социјалну заштиту, као и мањи проценат изражених девијантних и социјално неприхватљивих облика понашања, бољи образовни резултати, већа радна продуктивност, те већи економски раст и више прихода од пореза за државу. Резултати научног истраживања свјетски познатог економисте Џејмса Хекмана (dr James Heckman), добитника Нобелове награде за економију, потврдили су да је највећи поврат уложених средстава на улагања из програма унапређивања раног раста и развоја који се усмјеравају на дјецу од рођења до три године (Heckman, 2007). У просјеку, рачуна се да један уложени долар у квалитетне програме унапређивања раног раста и развоја уштеди у дугорочном периоду око седам долара (Heckman, 2007).

Опсежна неуроразвојна истраживања су доказала да се око 80% раста мозга и синапси дешава у периоду од трудноће до треће године. Наука је потврдила и довела у везу развој мозга и факторе из околине, као што су адекватна нега и брига о здрављу дјетета, рана стимулација, адекватна исхрана, сигурно и стимулативно кућно окружење у којем дијете одраста. Све то утиче на правилан развој дјетета у најранијем узрасту и условљава његове способности за учење и продуктивности.

Посебно је изражена разлика у погледу учинка ране интервенције између дјеце која живе у бољим социоекономским условима у односу на дјецу која не живе у квалитетном окружењу, имајући у виду касније остваривање бољих резултата дјеце која долазе из поменуто друге групе.

II ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАЗВОЈ И РАСТ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.

У Републици Српској посебна заштита породице, мајке и дјетета је Уставом Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, бр. 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/03, 98/03) проглашена за једно од основних људских права и слобода. У складу са наведеним, посебна заштита породице, мајке и дјетета прецизирана је кроз сљедеће законе:

- Породични закон („Службени гласник Републике Српске“, бр. 54/02 и 41/08),
- Закон о дјечијој заштити („Службени гласник Републике Српске“, број 4/02 – Пречишћени текст, бр. 17/08 и 1/09),
- Закон о социјалној заштити („Службени гласник Републике Српске“, број 37/12),
- Закон о здравственој заштити („Службени гласник Републике Српске“, бр. 106/09 и 44/15),
- Закон о раду („Службени гласник Републике Српске“, број 1/16),
- Закон о здравственом осигурању („Службени гласник Републике Српске“, бр. 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 01/09, 106/09);
- Закон о предшколском васпитању и образовању („Службени гласник Републике Српске“, број 79/15);
- Закон о заштити од насиља у породици („Службени гласник Републике Српске“, бр. 102/12, 108/13 и 82/15) и
- Закон о локалној самоуправи („Службени гласник Републике Српске“, бр. 101/04, 42/05 и 118/05).

Приоритет Републике Српске је улагање у дјецу, промовисање и остваривање њихових права у складу са важећим прописима Републике Српске, који су усклађени са принципима и одредбама Конвенције о правима дјетета. Права дјетета су прописана Конвенцијом о правима дјетета и саставни су дио остваривања људских права и слобода. Диференцирање права дјетета у оквиру генералних људских права заснива се на посебним потребама дјетета као личности у развоју, као и на чињеници да су та права изложена специфичним облицима повређивања и угрожавања. У складу са општим циљем Конвенције о правима дјетета, земље потписнице теже да обезбиједу да дијете расте у породичном окружењу, да буде у потпуности припремљено за живот у друштву, као и да се дјецци пружа посебна заштита и брига. Република Српска је, у складу са Конвенцијом о правима дјетета, обавезна осигурати и обезбиједити спровођење одговарајућих мјера, које осигуравају заштиту дјецце од свих облика дискриминације на основу пола, националности, религијске припадности, културе, језика.

У циљу стварања основних услова за приближно уједначавање нивоа за задовољавање развојних потреба дјецце, планирања, подстицања и унапређивања дјечије заштите, помоћи породици у остваривању њене репродуктивне, заштитне, васпитне и економске функције, посебне заштите трећег дјетета, у породици са више дјецце, као и других активности и права из области дјечије заштите, Влада Републике Српске је 1996. године донијела Одлуку о оснивању Јавног фонда за дјечију заштиту Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 27/96).

Законом о Омбудсману за дјецу Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, бр. 103/08 и 70/12) основан је Омбудсман за дјецу Републике Српске као независна институција која штити, прати и промовише права дјетета.

Одлука о оснивању Савјета за дјецу Републике Српске, као сталног савјетодавног тијела Владе Републике Српске, донесена је 2006. године („Службени гласник Републике Српске“, број 66/06),

Одлука о формирању Савјета за демографску политику Републике Српске 2012. године („Службени гласник Републике Српске“, број 34/12), а Одлука о формирању Савјета за сузбијање насиља у породици и породичној заједници 2013. године („Службени гласник Републике Српске“, број 7/13). Ови савјети дјелују при Министарству породице, омладине и спорта Републике Српске.

Политика унапређивања здравља становништва Републике Српске до 2020. године, коју је усвојила Влада Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 92/12), као свој приоритетни правац дјеловања истиче смањивање разлика у здрављу становништва путем развијања специфичних политика, програма и акционих планова, усмјерених на социјалне одреднице здравља и усредсређеност на кључна подручја као што су: рани раст и развој, запослење и услови рада, социјална заштита, превенција и третман болести, смањивање социјалне искључености и рањивости појединаца и заједница, те смањивање неједнакости у здрављу (повезано са смањивањем неједнакости у друштву). Република треба да буде друштво засновано на знању и учењу, које повезује све нивое и врсте образовања у хармоничну и транспарентну цјелину, утемељену на позитивним начелима и циљевима и у најбољем интересу дјете. Тако ће бити омогућено стварање услова за развој свих потенцијала личности и остварења њихових потреба кроз партнерство и заједничку одговорност породице и друштва, притом поштујући принцип холистичког приступа у развоју личности, што је и наведено у Стратегији развоја образовања у Републици Српској 2016–2021. године. Доношење оваквог програма представља напор институција система да, реализацијом програмских активности, координисано и системски раде на развоју и унапређивању квалитета раста и развоја дјете. Оваквим приступом стварају се услови који доприносе и сваком другом развоју Републике.

Европска унија је, као дио Лисабонске агенде, поставила циљ да има водећу „економију базирану на знању“. Да би достигла овај циљ мора развити „људски капитал“, а то захтијева улагање у рани раст и развој дјете кроз области здравља, васпитања, образовања, социјалне, породичне и дјечије заштите. Овакав циљ се наставља и кроз стратегију „Европа до 2020“, која је дио Стратегије Свјетске здравствене организације „Европска политика здравља – Здравље 2020“.

Међународна искуства и резултати истраживања указују на сљедеће:

- социјалне одреднице здравља утичу на факторе који су у вези са здравственим исходима, у које спада рани раст и развој дјете,
- најсигурнија и најбоља средина за одрастање дјетета је породица у којој су односи засновани на међусобном уважавању,
- сигурна и заштићена породица и дјета, којој су доступне квалитетне здравствене, васпитно-образовне и услуге социјалне заштите, као и сигурно окружење, су темељ друштва и његовог напретка,
- програми унапређивања раног раста и развоја дјете полазна су тачка у мобилизацији друштва,
- улагање у рани раст и развој дјете доноси економску корист друштву.

III АНАЛИЗА ТРЕНУТНЕ СИТУАЦИЈЕ У ОБЛАСТИ РАНОГ РАСТА И РАЗВОЈА ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

1. Здравствени и социјални сектор

Активности на унапређивању раног раста и развоја дјецe у Републици Српској задњих неколико година биле су усмјерене на:

1. Усвајање Политике за унапређење раног раста и развоја дјецe у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 37/11),
2. Израду Политике унапређивања здравља становништва Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 92/12),
3. Утврђивање Политике унапређивања исхране дјецe до пете година живота у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“, број 14/12),
4. Успостављање иновативних модела за пружање услуга из области раног раста и развоја дјецe кроз формирање центара за рани раст и развој.

Циљ Политике унапређивања раног раста и развоја дјецe у Републици Српској је да се унапређивањем раног раста и развоја створе оптимални услови за правилан раст и развој дјецe, како би свако дијете, без обзира на средину из које потиче и своје индивидуалне могућности, имало услове за здрав почетак живота и како би достигло свој пуни потенцијал. Усвајање Политике унапређивања раног раста и развоја дјецe у Републици Српској омогућило је осмишљавање и спровођење активности потребних да би се достигли највиши доступни стандарди заједнице и створили оптимални услови за одрастање дјецe. Ова политика се разрађује и остварује кроз различите програме и пројекте, уз координацију и сарадњу надлежних институција, установа и организација.

На овај начин створили су се услови и за успостављање иновативних модела за пружање услуга из области раног раста и развоја дјецe. Тако је, уз подршку Уницефа, у Републици Српској отворено неколико центара за рани раст и развој при домовима здравља, основним школама и предшколским установама, као могућа подршка постојећем здравственом систему, систему васпитања и образовања и систему социјалне заштите, како би ови системи квалитетније одговорили на потребе социјално искључених породица, а посебно оних са дјецом узраста од рођења до десет година. Формирањем центара за рани раст и развој настојало се да буде промовисан интегрисани приступ са циљем пружања универзалних услуга дјеци и родитељима и то посебно групама дјецe са потешкоћама у развоју, дјецe из социјално угрожених породица, те дјецe из заједнице националних мањина као и дјецe повратника са посебном пажњом на узраст до три године.

Република Српска је имала подршку Канцеларије Уницефа у БиХ, која је, кроз Оквир развојне помоћи Уједињених нација, дјеловала на повећању ефикасности и ефективности у рјешавању развојних приоритета у Босни и Херцеговини, истовремено узимајући у обзир глобалне развојне оквире дефинисане у Миленијумској декларацији и Миленијумским развојним циљевима, као и међународне конвенције и споразуме које је Босна и Херцеговина ратификовала. Тако је на подручју Републике Српске до сада дошло до реализације многобројних пројектних активности, које су биле обухваћене кроз два циклуса Оквира развојне помоћи Уједињених нација. Први циклус обухватао је период од 2006. до 2010. године, а други од 2010. до 2014. године.

С обзиром на сложеност мјера, поступака и активности у области раног раста и развоја дјетета, интензивирана је сарадња са Уницефом на наставку пројекта „Унапређивање раног раста и развоја дјетета у Републици Српској“.

Увођењем модела породичне медицине у примарној здравственој заштити обезбијеђена је доступност услуга усмјерених ка породици у цијелој Републици Српској. Примарна здравствена заштита представља „есенцијалну здравствену заштиту, засновану на практичним, научно исправним и друштвено прихватљивим методама и технологијама, општеприступачну појединцима и породицама у заједници уз њихово пуно учешће, по цијени коју та заједница и земља могу да поднесу у свакој фази њиховог развоја, у духу ослањања на сопствене могућности и самоодлучивање. Она истовремено представља интегрални дио здравственог система земље и свеукупног социјалног и економског развоја заједнице. Примарна здравствена заштита представља први ниво контакта појединца, породице и заједнице са националним здравственим системом, приближавајући здравствену заштиту што је могуће више мјесту гдје људи живе и раде, конституишући први елемент у континуираном процесу здравствене заштите“.

У оквиру примарне здравствене заштите, путем кост-ефективних интервенција као што су промоција здравља, превенција болести, рано откривање болести, благовремени третман и рехабилитација, се рјешава највећи дио здравствених проблема и здравствених потреба становништва уз активну подршку појединаца, породице и заједнице у цјелини.

У здравственом систему Републике Српске примарна здравствена заштита обезбјеђује се путем 53 дома здравља и једне амбуланте породичне медицине. У складу са Законом о здравственој заштити примарни ниво здравствене заштите обухвата: активности на промоцији здравља, здравствену едукацију грађана о најчешћим здравственим проблемима, методама њихове идентификације и контроле, превенцију, дијагностику, лијечење, његу и рехабилитацију болести, повреда и стања, хитну медицинску помоћ, откривање и редукцију фактора ризика масовних незаразних болести, превентивну, дјечију и општу стоматологију и ортопедију вилице, заштиту и унапређивање менталног здравља, рехабилитацију у заједници, имунизацију против заразних болести, лијечење и његу у кући, заштиту здравља жена и дјетета, хитни санитетски превоз, обезбјеђивање лијекова и медицинских средстава, хигијенско-епидемиолошке послове, послове лабораторије, послове дијагностике и оцјењивање опште здравствене способности радника на радним мјестима на којима нису присутни професионални ризици.

2. Васпитање и образовање

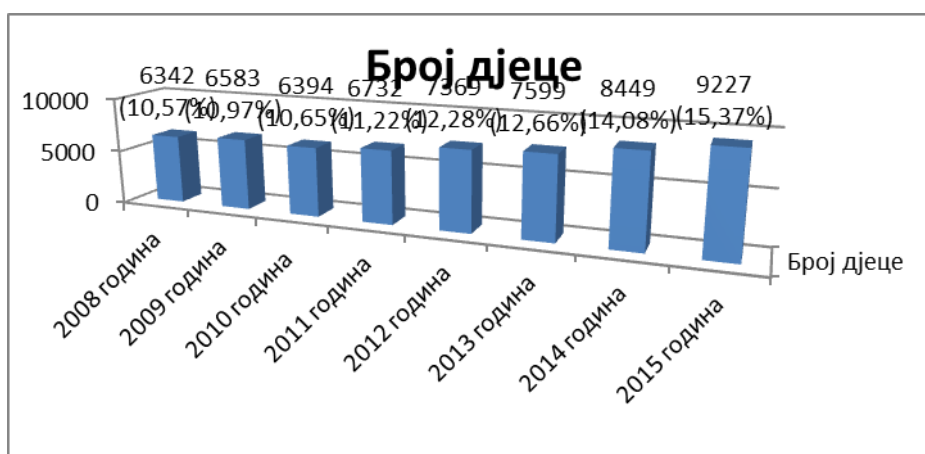
Предшколско васпитање и образовање је процес раног учења и формирања личности дјетета од рођења до поласка у школу, који се одвија у свим окружењима у којима дијете живи. Систем предшколског васпитања и образовања заснован је на законским и подзаконским прописима. Предшколско васпитање и образовање реализује се у 41 јавној и 48 приватних предшколских установа, које се оснивају у складу са Законом и стандардима и нормативима утврђеним за ову област. Оно што посебно забрињава је чињеница да још у неким срединама не постоје предшколске установе, тако да од 63 јединице локалних самоуправа у Републици Српској, у 20 нема организованог институционалног предшколског васпитања и образовања.

Цјелокупан процес предшколског васпитања и образовања остварује се кроз примјену Програма предшколског васпитања и образовања, којим се истиче да је предшколско васпитање и образовање темељ перманентног учења, усмјерен према аспектима развоја дјетета: интелектуалном, социоемоционалном, физичком и развоју говора, комуникације и стваралаштва, којим се дијете

подржава за квалитетно укључивање у конкретни социокултурни контекст, уз његовање сопствене духовне и културне баштине. Потребно је преиспитати структуру предшколског програма, јер преко структуре дјелујемо на педагошки квалитет и исходе учења и развоја дјецe. У складу с тим, свака измјена програма потребно је да је заснована на научној основи, поштујући притом важеће теорије учења и развоја дјецe. Свему овоме претходи активност евалуације постојећег програма и анализа његове примјене у пракси. Како су предшколске установе у Републици Српској различите по структури, примјени програма, организацији и власништву, овај програм представља заједничку основу за стварање добрих конкретних програма васпитно-образовног рада у свим предшколским установама.

Степен обухвата организованим предшколским васпитањем и образовањем у Републици Српској је у сталном порасту (2005. године – 7%, 2014. године – 14,5%), али овај обухват ипак није на задовољавајућем нивоу, јер од укупне популације само 9.227 дјецe похађа предшколске установе што овог тренутка представља око 15% од укупне популације дјецe предшколског узраста (Графикон 1). Обухват дјецe је врло неуједначен у урбаним и руралним срединама, тако да је боравак у вртићу и укљученост у неке од предшколских програма углавном привилегија дјецe из урбаних средина.

Графикон 1. Број обухваћене дјецe предшколским васпитањем и образовањем у Републици Српској од 2008. до 2015. године.

Васпитно-образовни рад, његу, социјалну и превентивно-здравствену заштиту у предшколским установама Републике Српске остварују стручни радници и стручни сарадници. Медицинске сестре најчешће раде са дјецом јасличког узраста, послове васпитача обављају дипломирани васпитачи или наставници предшколског васпитања са вишом или високом стручном спремом, док стручни сарадници, углавном са високом стручном спремом, раде на пословима којим се унапређује васпитно-образовни рад и цјелокупна дјелатност предшколске установе. Стручни сарадници су педагози, психолози, дефектолози, социјални радници и љекари, специјалисти педијатрије. У предшколским установама у 2015. запослено је 1.412 радника, од чега је 708 васпитача, 97 медицинских сестара и 72 стручна сарадника, што представља већи број у односу на 2014. годину, када је било запослено 1.378 радника, од чега је 680 васпитача, 99 медицинских сестара, 67 стручних сарадника (педагог, психолог, дефектолог, социјални радник нутрициониста,).

Код јачања кадровских капацитета, потребно је нагласити да су васпитачи у предшколским установама раније образовани најчешће у учитељским и медицинским школама на нивоу средњег

образовања, затим у педагошким академијама као вишим школама (VI степен стручне спреме). Промјене у васпитно-образовним програмима (курикулумима) и у друштвеним токовима које воде ка отвореном друштву изазвале су и реформске промјене у темељном образовању будућих васпитача. Реформа у високом образовању довела је до модернизације темељног професионалног оспособљавања васпитача за савремени стручно-педагошки рад са дјецом предшколског узраста. Данас у Републици Српској постоје студијски програми за предшколско васпитање и образовање на неколико факултета и то на Филозофском факултету у Бањој Луци, Педагошком факултету у Бијељини, те на Независном универзитету Бања Лука. Министарство просвјете и културе настоји побољшати програме на свим високошколским установама за образовање васпитача и наставника, усаглашене са савременим филозофијама васпитања и образовања.

3. Породица

Питање заштите дјече је кључно питање функционисања савремене породице. Уважавајући значај и потребу ефикаснијег дјеловања система друштвене подршке на потребе породице, Народна скупштина Републике Српске усвојила је Стратегију за развој породице у Републици Српској од 2009. до 2014. године. У овом периоду остварена је квалитетнија и чвршћа интерресорна сарадња институција, установа и организација које својим радом доприносе квалитетнијој подршци породици у Републици Српској.

Различити облици ризичног понашања, којима је изложена савремена породица, утичу на психофизички развој дјетета. Како су статистички показатељи указивали на проблем постојања насиља у породици и изложености, прије свега, жена и дјеце као жртава, створена је потреба специфичне заштите њихових права. У Републици Српској учињен је значајан напредак када је у питању област насиља у породици. Усвајањем Закона о заштити од насиља у породици прописано је да посебну помоћ и заштиту, између осталих, ужива жртва која је дијете. Према овом закону дијете је жртва и уколико је било присутно приликом вршења насиља према другом члану породице иако радње насиља нису предузете према њему. Законом о измјенама и допунама Закона о заштити од насиља у породици из 2015. године први пут су уведене казне затвора за учиниоца насиља у породици који понови радњу насиља у породици у присуству дјетета, као и учиниоцу који изврши радњу насиља на штету дјетета.

Доношењем Општег протокола о поступању у случају насиља у породици („Службени гласник Републике Српске“, број 104/13) и Протокола о поступању у случају насиља, злостављања или занемаривања дјеце („Службени гласник Републике Српске“, број 82/13) јасно је утврђен начин поступања субјеката заштите у случајевима насиља у породици и насиља над дјецом.

У складу са Законом о заштити од насиља у породици, Народна скупштина Републике Српске усвојила је Стратегију за сузбијање насиља у породици Републике Српске 2014–2019. године, којом су креирани стратешки правци, циљеви и програми мјера када је у питању превенција насиља у породици, подршка, помоћ и заштита жртава, те спровођење закона, политика и мјера против насиља у породици.

Сарадња са Владином и невладиним сектором о питањима из области подршке породици од изузетног је значаја. Република Српска финансијски подржава пројекте и активности удружења и организација које својим радом доприносе унапређивању положаја породице и подизању квалитета породичног живота, као и активности које промовишу породичне вриједности и одговорно родитељство.

4. Тим за координацију активности у области унапређивања раног раста и развоја дјеце

У циљу унапређивања раног раста и развоја дјеце, а на основу Закључка Владе Републике Српске, број 04/1-012-2-1736/15 од 13. августа 2015. године („Службени гласник Републике Српске“, број 66/15), задужени су Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе и Министарство породице, омладине и спорта да потпишу Протокол о сарадњи у области унапређивања раног раста и развоја дјеце у Републици Српској. Протокол је потписан 5. октобра 2015. године. Влада Републике Српске је донијела Рјешење о именовању чланова Тима за координацију активности у области раног раста и развоја дјеце. Истим закључком задужени су Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе и Министарство породице, омладине и спорта да Влади Републике Српске у року шест мјесеци доставе на разматрање Програм за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016-2020.

IV ВОДЕЋИ ПРИНЦИПИ

Проблематика раног раста и развоја дјеце захтијева интегрисани приступ да би се адекватно и на вријеме одговорило развојним потребама дјетета. Из тог разлога на спровођењу ових активности биће заступљене све релевантне институције из различитих подручја друштвеног дјеловања, а посебно здравствене, предшколске, школске, високошколске (медицински и педагошки факултети) и установе социјалне заштите.

4.1. Принцип заштите људских права

Једно од темељних права, које произлази из Устава Републике Српске и међународних конвенција, је право појединца, а посебно дјеце, омладине и породице, на здрав живот. Суштина овог принципа заснована је на једнаким правима и недискриминацији, односно „најбољем интересу дјетета“.

Принцип заштите људских права укључује и право сваког појединца на достојан и стручан третман и помоћ у случају болести или других угрожавајућих социјалних околности. Република Српска је дужна осигурати загарантовано право на здравствено и социјално осигурање, те истовремено смањивати социјалну искљученост појединца или група кроз обезбјеђивање једнаког приступа услугама. Ово начело треба да омогући равноправно укључивање дјеце у образовни, социјални и здравствени систем, без обзира на националну, расну, социјалну, вјерску различитост, без обзира на то што се међусобно могу разликовати физички и психички, те што имају различите способности и таленте.

4.2. Принцип свеобухватног, интерсекторског и непрекидног дјеловања

Принцип свеобухватности састоји се од широког распона едукације, промовисања сретног одрастања, превенције болести, насиља, занемаривања, злостављања и других негативних утицаја на раст и развој здраве личности. Овим принципом се обезбјеђује и интерсекторско, заједничко дјеловање институција система у свим окружењима у којима дијете живи, пратећи његов раст и развој. Континуитет се фокусира на дугорочно праћење раста и развоја дјетета.

4.3. Принцип етичности и професионализма

Принцип етичности и професионализма подразумева поштивање високих етичких начела у раду, посебно начела одговорности, непристрасности и отворености, поштовање корисника као личности уз загарантовану дискрецију, тајност података и информација из личног и породичног живота. Подразумева и преданост постизању највиших стандарда професионалности и изврности у свим аспектима дјеловања, професионална радозналост, стручност и ефикасност у обављању послова и задатака, као и аналитичан приступ раду.

4.4. Принцип децентрализације

Овим принципом треба да се гарантује једнака доступност различитих програма и акција у цијелој Републици Српској, у складу са стварним потребама појединих локалних заједница. На нивоу општина потребно је доносити мјере које ће се реализовати кроз активности мрежа различитих институција, те усклађивати њихово дјеловање са мјерама и дјеловањем у Републици Српској, а са циљем реализације активности из Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020.

4.5. Принцип мултидисциплинарног приступа

Програм за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. треба да интегрише различите приступе и да их повеже у јединствен систем за рани раст и развој дјецe у Републици Српској. Овај принцип укључује различите методе и поступке дјеловања усмјерене ка специфичним потребама дјетета.

4.6. Принцип партнерства и сарадње

Принцип партнерства и сарадње подразумева промовисање сарадње у области раног раста и развоја на свим нивоима и подстицање непрофитних и добровољних видова пружања помоћи и услуга, у циљу повећања квалитета услуга, рационалног кориштења свих ресурса и потпуније задовољавање потреба.

V КЉУЧНА ПОЉА ДЈЕЛОВАЊА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.

Раст дјетета није само квантитативни процес повећања одређених димензија тијела. Ријеч је о сложеној појави која обухвата квалитативне промјене структуре, функције и реактивности појединих ткива и органа, али и промјене психичких својстава дјетета, те његово прилагођавање социјалним и културним условима средине у којој живи.

Када је ријеч о **развоју дјетета**, мисли се првенствено на квалитативне промјене у организму, на диференцирање и сазријевање структура и функција појединих ткива, органа и цијелог организма, од момента зачећа па до краја развојне доби.

Раст и развој имају своје физичке, социјалне, психичке, емотивне и културне карактеристике које су међусобно повезане и зависне, а под утицајем су разних фактора.

Да би се обезбиједило унапређивање у области раног раста и развоја дјецe препоручено је да правци дјеловања мултидисциплинарних и интердисциплинарних тимова буду усмјерени ка јачању породице кроз економску и друштвену подршку заједнице и развој активности које подстичу одговорно и здраво родитељство, јачање интегрисаног приступа дјеловања сектора здравства и социјалне заштите, васпитања и образовања спровођењем интегративних програма раног дјечијег раста и развоја, те едукације професионалаца и родитеља, осигурање доступних и квалитетних услуга будућим родитељима, током трудноће и порода, новорођенчади, те стимулсања правилног раста и развоја дјецe, са посебним нагласком на дјецу до три године, унапређивање ране детекције и интервенције, повећање обухвата и доступности предшколског васпитања и образовања свој дјеци уз индивидуални приступ и непрекидно праћење раста и развоја, с нагласком на значај здраве исхране, значаја имунизације, здравих навика и сигурног окружења у којем дјецa живе.

Развој дјетета је неопходно пратити кроз пет основних развојних области:

1. Физички и моторички развој,
2. Когнитивни развој,
3. Социоемоционални развој,
4. Говор/комуникација,
5. Самопомоћ / брига о себи.

Успостављањем сарадње између Министарства здравља и социјалне заштите, Министарства просвјете и културе и Министарства породице, омладине и спорта дефинишу се програмске активности усмјерене на свих пет развојних аспеката кроз раличите секторе.

Основне програмске активности су усклађене са циљевима Политике унапређивања раног раста и развоја дјецe у Републици Српској.

VI ПАРТНЕРИ НА СПРОВОЂЕЊУ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.

Да би била омогућена реализација Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, препоручује се израда и потписивање споразума о сарадњи између здравствених и социјалних установа основаних у складу са законима који регулишу област здравствене и социјалне заштите, васпитно-образовних установа и јединица локалне самоуправе.

На овај начин могуће је дефинисати обавезе, одговорности, као и начине сарадње између сектора.

Потребно је израдити свеобухватан план спровођења Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. и годишње оперативне планове, презентовати планиране активности, са нагласком на улоге и одговорности појединих сектора, као и појаснити дугорочну корист које ће ове активности донијети друштву и појединцима.

Носиоци реализације програмских активности су Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе, Министарство породице, омладине и спорта, а партнери су републичке управне организације из њихове надлежности.

Неопходно је обезбиједити и успоставити сарадњу са невладиним организацијама, које се, у оквиру својих дјелатности, баве унапређивањем раног раста и развоја дјеце. Значајни партнери на припреми, али и у спровођењу програма су и међународне организације, посебно организације Уједињених нација, које се баве питањима унапређивања квалитета живота дјеце.

VII ЦИЉЕВИ ПРОГРАМСКИХ АКТИВНОСТИ

1. Јачати породицу кроз развој активности на подстицању одговорног, здравог родитељства и друштвену и економску подршку заједнице

У протеклих 15 година примарна здравствена заштита у Републици Српској као циљ има обезбјеђивање доступне, ефикасне и ефективне услуге за укупно становништво Републике Српске. Ипак, још су присутне разлике у дистрибуцији ресурса, а самим тим и услуга у области ране детекције и интервенције поремећаја у области раста и развоја дјете. Измијењено социоекономско окружење (сиромаштво, незапосленост, образовни статус, „породице у ризику“, самохрани родитељи итд.) диктира и прилагођавање у приступима и пружању здравствених и едукативних услуга породицама и дјети.

Због недостатка циљане едукације и дефицита специјализованог кадра, успостављених протокола и процедура, системи здравствене и социјалне заштите, као и васпитања и образовања, не могу одговорити свим захтјевима и потребама за пружање услуга ране детекције и интервенције дјети и породицама. Зато је неопходно ојачати постојеће службе, побољшати квалитет и доступност услуга кроз унапређивање вјештина професионалаца, те израдити протоколе и путеве за интегрисани приступ у пружању услуга раног раста и развоја дјете.

На нивоу породице потребно је будуће родитеље припремити за одговорно родитељство и посвећеност родитељској улози.

Активности за остварење циља 1.	Носиоци активности
<p>1.1. Израдити програме за едукацију у области јачања свијести трудница, породиља, родитеља о значају и утицају одговорне, здраве трудноће на правилан рани раст и развој дјетета,</p> <p>1.2. Израдити едукативни и промотивни материјал, чији садржај ће бити усклађен са потребама за унапређивањем раног раста и развоја и потребама циљне популације,</p> <p>1.3. Организовати и спроводити едукације за младе брачне парове у вези са планирањем породице, важношћу улоге родитеља за правилан рани раст и развој дјетета, те о раном препознавању развојних одступања, користећи стандардизоване водиче за обуку,</p> <p>1.4. Организовати савјетодавни рад са родитељима и породицама дјете са сметњама и заостајањем у развоју, ради психосоцијалне подршке у превазилажењу свакодневних животних проблема, прихватања дјетета, организације породичних улога, побољшања породичних односа и слично,</p> <p>1.5. Организовати додатне садржаје на тему значаја породице и очувања репродуктивног здравља,</p> <p>1.6. Припремити и спроводити програме за унапређивање услуга за породиље путем обављања кућних посјета,</p> <p>1.7. Едуковати родитеље о стиливима васпитања и важности ненасилне комуникације за развој дјетета,</p> <p>1.8. Успоставити програме едукације родитеља о значају раног учења,</p>	<p>Министарство просвјете и културе,</p> <p>Министарство здравља и социјалне заштите,</p> <p>Министарство породице, омладине и спорта</p>

1.9. Организовати програме јачања родитељских знања и способности у васпитању дјеце, који се организују у предшколској установи, породичном окружењу или у другим установама и организацијама,

1.10. Упознати родитеље са значајем здравих стилова живота (значај правилне и здраве исхране и физичке активности за раст и развој дјетета),

1.11. Унаприједити промотивни и превентивни рад на сузбијању друштвено неприхватљивог понашања, насиља у породици, насиља над дјецом и вршњачког насиља,

1.12. Едуковати родитеље, наставнике и ученике о мјерама превенције свих облика насиља над дјецом,

1.13. Путем успостављених мултидисциплинарних тимова идентификовати „породице у ризику“ за развој дјетета,

1.14. Израдити планове помоћи и интервенције „породицама у ризику“ у реализацији развојно подстицајних активности са дјецом и родитељима у кућном амбијенту,

1.15. Организовати кућне посјете представника мултидисциплинарног тима „породицама у ризику“ ,

1.16. Спроводити програме превенције и подршке за породице које су у стању социјалне потребе,

1.17. Организовати едукације за родитеље и васпитно-образовне раднике о благовременом препознавању и пружању подршке талентованој дјечи и начину рада са њима.

2. Обезбиједити сигурно и стимулативно окружење за правилан рани раст и развој дјетета

Да би било обезбијеђено сигурно и стимулативно окружење за правилан раст и развој дјетета, неопходно је унаприједити, не само мултидисциплинарни, него и интердисциплинарни рад. Посебно је значајно унаприједити ресурсе у постојећим службама здравствене и социјалне заштите, нарочито знања и вјештине професионалаца у области раног раста и развоја дјетета. Захваљујући јачању служби и унапређивању вјештина биће повећан обухват трудница контролним прегледима, број кућних посјета породиљама и ризичној дјетети, биће повећан број дјетета која искључиво доје, те обухват дјетета обавезном вакцинацијом и систематским прегледима. Све наведено имаће утицај и на ширење мрежа „болница пријатеља беба“. Такође, у области васпитања и образовања потребно је подизати друштвену свијест о важности раног раста и развоја путем укључивања дјетета у предшколске установе, унаприједити услуге предшколских установа и програме који се остварују у њима.

Активности за остварење циља 2.	Носиоци активности
<p>2.1. Успоставити тимове за унапређивање раног раста и развоја дјетета на нивоу локалне заједнице,</p> <p>2.2. Створити услове за повећање обухвата организованим предшколским васпитањем и образовањем,</p> <p>2.3. Подизати друштвену свијест о важности раног раста и развоја, као и радити на обезбјеђивању предуслова за укључивања дјетета у предшколске установе,</p> <p>2.4. Унаприједити знања и вјештине васпитно-образовних радника у погледу раног раста и развоја дјетета,</p> <p>2.5. Јачати сарадњу васпитно-образовних установа и локалних заједница и користити ресурсе локалне заједнице у васпитне сврхе, као што су библиотеке, центри за културу, спортске организације,</p> <p>2.6. У оквиру друштвене и медицинске бриге о мајци и дјетету обезбиједити да болнице у којима се рађају дјетета имају успостављен модел квалитетног и акредитованог функционисања „болница пријатеља беба“, у којим се пружа квалитетна услуга мајкама и дјететима,</p> <p>2.7. Обезбиједити доступне и редовне систематске прегледе дјетета од рођења до три године,</p> <p>2.8. Унаприједити знања и вјештине здравствених радника и здравствених сарадника, који обављају систематске прегледе дјетета од рођења до три године,</p> <p>2.9. Користити стандардизоване методе и инструменте при процјени раног раста и развоја дјетета да би се обезбиједило пружање услуга ране интервенције,</p> <p>2.10. Припремити едукативне материјале и спроводити едукацију у вези са значајем редовне имунизације те спроводити редовну имунизацију,</p> <p>2.11. Унаприједити промотивни и превентивни рад на сузбијању друштвено неприхватљивог понашања и насиља над</p>	<p>Министарство здравља и социјалне заштите,</p> <p>Министарство просвјете и културе,</p> <p>Министарство породице, омладине и спорта</p>

дјецом, укључујући и вршњачко насиље,

2.12. Информисати родитеље о правима и могућностима кориштења услуга у локалној заједници и ближем окружењу.

3. Унаприједити систем откривања сметњи у расту и развоју дјеце, хабилитације и рехабилитације

Термин хабилитација подразумијева оспособљавање, **не поновно** оспособљавање, што значи да кроз процес хабилитације успостављамо функције усклађене са развојном доби дјетета. Укратко, хабилитација представља оспособљавање у свим аспектима живота.

У зависности са којег становишта посматрамо, рехабилитацију различито дефинишемо. С медицинског аспекта рехабилитација значи поновно успостављање функционалне способности. Код овог термина акценат је на префиксу „ре“, што значи да је нешто постојало, па је било изгубљено, те се потом надокнађује.

Активности за остварење циља 3.	Носиоци активности
3.1. Успоставити тимове за рану детекцију и интервенцију у оквиру постојећих капацитета домова здравља и центара за социјални рад, 3.2. Обезбиједити кориштење постојећих стандардизованих метода, скала и водича за рану детекцију дјеце са сметњама у развоју и дјеце са онеспособљењима, 3.3. Развијати нове инструменте за праћење, процјену и документовање развоја дјеце од рођења до шест година, 3.4. Обезбиједити пружање услуга из области ране интервенције путем унапређивања рада тимова за рану детекцију и интервенцију у оквиру примарне здравствене заштите, центара за социјални рад и васпитно-образовних установа, 3.5. Унаприједити пружање услуга ране детекције дјеце са сметњама у расту и развоју путем кућних посјета, анализе документације, података здравствених, социјалних и васпитно-образовних установа, 3.6. Дефинисати и успоставити пут кретања дјетета са идентификованим поремећајем у расту и развоју кроз системе, 3.7. Успоставити систем ране идентификације дјеце жртава насиља, злостављања или занемаривања, 3.8. Правовремено идентификовати дјецу која су под ризиком или имају одступања у расту и развоју, са фокусом на социјално искључене породице, Роме итд. 3.9. Оспособити васпитно-образовне раднике да препознају дјецу са сметњама у расту и развоју у предшколским установама, 3.10. Обезбиједити услуге хабилитације и рехабилитације дјецу са сметњама у расту и развоју путем центара који школују дјецу са сметњама у развоју и здравствених установа које се баве хабилитацијом и рехабилитацијом дјеце, 3.11. Центри који школују дјецу са сметњама у развоју ће користећи заједничку методологију за рану детекцију и интервенцију представљати „ресурсне центре“ за васпитно-образовне установе, 3.12. Завод за физикалну медицину и рехабилитацију „Др Мирослав Зотовић“ представљаће референтни центар за	Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе, Министарство породице, омладине и спорта

хабилитацију и рехабилитацију дјече са сметњама у развоју.	
--	--

4. Успоставити интегрисани приступ раном расту и развоју дјецe путем јачања постојећих и развоја нових видова интерсекторске сарадње и координације

Законодавни оквир у Републици Српској подразумијева једнака права и заштиту за сву дјецу и родитеље, у свим областима. У пракси, Законом дефинисана права, често се у потпуности не спроводе. Такође, изостаје интегрисани приступ дјеловања сектора здравства, социјалне заштите, васпитања и образовања у остваривању загарантованих права дјецe и родитеља, посебно угрожених и маргинализованих група у области унапређивања раног раста и развоја дјецe. Интегрисани приступ је од посебне важности у области пружања услуга ране детекције и интервенције. Због тога је потребно спровести истраживање о расположивим ресурсима у свим секторима. Такође, потребно је обезбиједити циљану едукацију професионалаца у пружању интегрисаних услуга дјеци и родитељима, те развити моделе пружања интегрисаних услуга за област родитељства, раног откривања насиља у породици, рјешавања социјалних проблема итд.

Активности за остварење циља 4.	Носиоци активности
<p>4.1. Спровести истраживање о постојећим ресурсима за унапређивање раног раста и развоја дјецe у свим областима и утврдити потребе за унапређивање ресурса у свим секторима у области раног раста и развоја,</p> <p>4.2. Успоставити тимове за унапређивање раног раста и развоја дјецe на нивоу локалне заједнице,</p> <p>4.3. Потписати споразуме о сарадњи између институција на нивоу локалне заједнице (јединица локалне самоуправе, дом здравља, центар за социјални рад, установе за предшколско васпитање и образовање),</p> <p>4.4. Припремити интерсекторске програме са заједничким циљевима, који ће се спроводити у оквиру појединих сектора и доприносити постизању заједничких циљева,</p> <p>4.5. Припремити интегрисани картон за праћење раста и развоја дјецe,</p> <p>4.6. Дефинисати садржај интегрисаних картона ради сталног праћења раста и развоја дјетета,</p> <p>4.7. Прописати начин кориштења интегрисаних картона у свим областима (здравствена заштита, социјална заштита, васпитање и образовање),</p> <p>4.8. Интегрисати картон у постојећи законски оквир,</p> <p>4.9. Едуковати кориснике картона о потребним садржајима и начинима њихове примјене,</p> <p>4.10. Успоставити базе података о стручњацима за подршку у специфичним развојним областима,</p> <p>4.11. Спровести интерсекторске програме путем услуга усмјерених на индивидуалне потребе корисника,</p> <p>4.12. Обезбиједити обуке из области ране детекције дјецe са сметњама у расту и развоју и интервенције, заједничке за све професионалце из три сектора (здравствена и социјална заштита, васпитање и образовање),</p>	<p>Министарство здравља и социјалне заштите,</p> <p>Министарство просвјете и културе,</p> <p>Министарство породице, омладине и спорта</p>

<p>4.13. Идентификовати партнерске невладине организације на нивоу локалне заједнице и успоставити сарадњу са њима,</p> <p>4.14. Израдити свеобухватан план заговарања и радити на промовисању интерсекторских програма,</p> <p>4.15. Јачати координисане активности на нивоу Републике и нивоу локалних заједница при рјешавању питања из области ране детекције и интервенције дјеце са сметњама у развоју.</p>	
---	--

5. Унаприједити квалитет и доступност услуга из области унапређивања раног раста и развоја дјецe

Систем праћења, информисања, истраживања и оцјењивања је непрекидан процес, који подразумијева унапређивање система информисања и прикупљања података, размјену информација између различитих носилаца, дефинисање евалуацијских оквира и стандарда и спровођење истраживања, као и успостављање стабилне финансијске основе за њихово спровођење. Праћење и прикупљање мјеродавних података битно је за доношење квалитетних одлука на нивоу Републике Српске и на локалном нивоу. Евалуација програма омогућава мјерење њихове успјешности, те пружа објективне информације у вези са рационалним трошењем средстава. Спровођење истраживања у вези са кретањем трендова у области раног раста и развоја дјецe представља основу за развој смјерница за кључна поља дјеловања и планирање програма у циљу унапређивања раста и развоја у општој популацији и посебним социјалним групама. Обједињавање информација, података, спроведених активности из различитих подручја омогућава униформно повезивање, праћење и употребу података. Основни циљ – квалитетно прикупљених податка – јесте пружање мјеродавних информација које ће омогућити доносиоцима одлука да креирају релевантне мјере, те да спроводе програмске циљеве у области раног раста и развоја.

Активности за спровођење циља 5.	Носиоци активности
5.1. Иницирати дорату наставних планова и програма за додипломско образовање из ране детекције и интервенције у свим областима (здравствена заштита, социјална заштита, васпитање и образовање),	Министарство здравља и социјалне заштите,
5.2. Дефинисати програме на свим високошколским установама за образовање васпитача и наставника усаглашених са савременим филозофијама васпитања и образовања,	Министарство просвјете и културе,
5.3. Спровести сталну едукацију здравствених радника и здравствених сарадника, особља запосленог на пословима социјалне и дјечије заштите, те наставног особља и стручних сарадника васпитно-образовних установа о раној детекцији и интервенцији, те проблемима дјецe на којима се врши или је извршено насиље, злостављање или занемаривање,	Министарство породице, омладине и спорта
5.4. Побољшати иницијално образовање и цјеложивотно учење васпитача и стручних сарадника у области раног препознавања и интервенције код потешкоћа и одступања у развоју дјецe,	
5.5. Успоставити систем анимирања, обуке и праћења рада волонтера,	
5.6. Израдити и спровести програме за повећање обухвата дјецe предшколским васпитањем и образовањем и у градским, али и у руралним срединама за дјецу која немају могућност похађања цјеловитих развојних програма,	
5.7. Адаптирати учионице основних школа и друге објекте којима може бити промијењена намјена и преуредити их за примјену програма предшколског васпитања и образовања,	
5.8. Дефинисати индикаторе за праћење унапређивања квалитета пружања услуга („болнице пријатељи беба“, имунизација, дојење...),	
5.9. Развити систем мониторинга и евалуације рада у области раног раста и развоја дјецe (педијатријској служби, породичној	

медицини, центрима за заштиту менталног здравља у заједници, установама предшколског васпитања и образовања), 5.10. Успоставити базе података о корисницима Програма за рани раст и развој дјече у Републици Српској 2016–2020, 5.11. Израдити евиденционе обрасце и методолошка упутства за израду извјештаја, 5.12. Утврдити критеријуме за праћење, вредновање, оцјењивање и извјештавање.	
--	--

6. Унапређивање међународне сарадње у вези са активностима на унапређивању раног раста и развоја дјеце у Републици Српској

Унапређивање сарадње подразумијева успостављање комуникације, размјену информација, података и искустава између одговарајућих институција задужених за рани раст и развој дјеце у циљу оснаживања билатералне и сарадње са међународним организацијама и другим факторима.

Укључивањем у међународне активности на подручју раног раста и развоја дјеце, Република Српска настоји активно учествовати у рјешавању проблема раног раста и развоја дјеце и креирати политике и савремене приступе усвајањем примјера добре праксе других држава.

Активности за спровођење циља 6.	Носиоци активности
6.1. Успоставити партнерске везе са установама које се баве унапређивањем раног раста и развоја дјеце у региону, 6.2. У сарадњи са представништвима Републике Српске, радити на успостављању заједничких активности са установама које се баве унапређивањем раног раста и развоја дјеце у другим државама, 6.3. Преузимати добре праксе и унаприједити размјену искустава са земљама региона усклађених са међународним правним прописима, 6.4. Успоставити сарадњу са међународним агенцијама и организацијама које се баве унапређивањем раног раста и развоја дјеце.	Министарство здравља и социјалне заштите, Министарство просвјете и културе, Министарство породице, омладине и спорта

VIII УЛОГЕ И ОДГОВОРНОСТИ УЧЕСНИКА У ПРОЦЕСУ РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020. И КООРДИНАЦИЈА АКТИВНОСТИ

Министарство здравља и социјалне заштите

Министарство здравља и социјалне заштите учествује, преко својих представника, у раду Тима за координацију активности у области раног раста и развоја дјецe у Републици Српској. Стара се и о реализацији циљева и мјера из области здравствене и социјалне заштите дефинисаних Програмом за рани раст и развој дјецe у Републици Српској.

Циљна популација на коју су усмјерене активности у области здравствене и социјалне заштите су дјецa од рођења до треће година, родитељи и старатељи дјецe, те здравствени и социјални радници и остали професионалци запослени у сектору здравствене и социјалне заштите. Министарство здравља и социјалне заштите ће, у складу са Законом прописаним надлежностима, радити на јачању партнерства са Владином институцијама, невладиним организацијама, те кроз сарадњу са васпитно-образовним установама, породицом, вјерским заједницама и другим субјектима активно учествовати у реализацији програмских активности.

Министарство здравља и социјалне заштите, такође, учествује у спровођењу истраживања у области раног раста и развоја дјецe. Систем праћења, информисања, истраживања и оцјењивања на подручју раног раста и развоја дјецe је непрекидан процес, који подразумева унапређивање система информисања и прикупљања података, размјену информација између различитих носилаца, дефинисање евалуацијских оквира и стандарда, спровођење истраживања, као и успостављање стабилне финансијске основе за њихово спровођење.

Министарство просвјете и културе

И Министарство просвјете и културе има своје представнике у раду Тима за координацију активности у области раног раста и развоја дјецe у Републици Српској. Министарство просвјете и културе врши и друге стручне послове из области васпитања и образовања све дјецe, те се стара о успјешној реализацији васпитно-образовног рада у васпитно-образовним установама, почев од предшколских до високошколских у складу са Законом прописаним надлежностима У оквиру тога, остварује и дефинисане активности кроз Програм за рани раст и развој дјецe у Републици Српској, кроз који настоји омогућити континуирану едукацију и стручно усавршавање свих стручњака који се баве унапређењем раног раста и развоја, подићи свијест о значају и важности унапређивања раног раста и развоја, те ојачати постојеће и успоставити нове услуге у области ране детекције и интервенције, као и унаприједити цијели васпитно-образовни процес ради постизања пуног потенцијала сваког дјетета. Такође, потребно је искористити постојеће ресурсе у саставу центара који школују дјецу са сметњама у развоју, а који би били ресурсни центри васпитно-образовним установама и центрима за социјални рад.

Васпитно-образовне установе у Републици Српској ће се, у оквиру стручног оспособљавања васпитача и наставника, бавити и питањем раног откривања и евентуалне интервенције код све дјецe. С обзиром на то да је Министарство просвјете и културе преузело обавезу организовања

полагања стручних испита васпитно-образовних радника, лакше ће бити вршен надзор и праћење радника у смислу њиховог квалитетног оспособљавања за самосталан васпитно-образовни рад. Веома важно је обезбиједити праћење и контролу рада васпитно-образовних установа, али и њихових радника, креирањем модела за самоевалуацију и самооцјењивање, да би се добио развијен систем вредновања васпитно-образовних исхода. Неопходно је утврдити критеријуме за праћење, вредновање, оцјењивање и извјештавање.

Министарство породице, омладине и спорта

Влада Републике Српске именовала је и представнике Министарства породице, омладине и спорта у Тим за координацију активности у области раног раста и развоја дјече. Министарство породице, омладине и спорта ради на промовисању породичних вриједности и одговорног родитељства, развијању и подржавању пројеката и програма удружења и организација усмјерених на добробит дјече и породице, предлагању програма и учешћу у едукацији стручњака који раде са дјецом, младима и породицама ради подизања квалитета породичног живота. Реализујући циљеве Програма за рани раст и развој дјече у Републици Српској 2016–2020, Министарство породице, омладине и спорта ће, у складу са Законом прописаним надлежностима, посебно посветити пажњу активностима усмјереним на превенцију, спречавање и сузбијање насиља у породици и насиља над дјецом, а све у циљу стварања сигурног и стимулативног окружења за рани раст и развој дјече.

Циљна популација према којој су усмјерене активности Министарства породице, омладине и спорта су млади, млади брачни парови и породице са дјецом. Имајући у виду да је сарадња између центара за социјални рад, здравствених установа, васпитно-образовних установа и невладиних организација у пружању подршке породицама од изузетне важности, активности Министарства породице, омладине и спорта биће усмјерене и на успостављање и јачање међуресорне сарадње ових установа и организација. С обзиром на то да Министарство породице, омладине и спорта води евиденције о насиљу у породици и насиљу над дјецом у Републици Српској, у наредном периоду радиће се на унапређивању система прикупљања података, са циљем спровођења истраживања, а ради креирања мјера и активности на превенцији, спречавању и сузбијању насиља.

IX ОРГАНИЗАЦИЈА И ДЈЕЛОКРУГ РАДА ТИМА ЗА КООРДИНАЦИЈУ АКТИВНОСТИ У ОБЛАСТИ РАНОГ РАСТА И РАЗВОЈА ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Тим за координацију активности у области раног раста и развоја дјече у Републици Српској

Тим за координацију активности у области раног раста и развоја дјече у Републици Српској (у даљем тексту: Тим) састављен је од представника Министарства здравља и социјалне заштите (три члана), Министарства просвјете и културе (три члана), Министарства породице, омладине и спорта (два члана). Права, дужности, међусобни односи чланова Тима и начин рада и одлучивања, као и обавезе и одговорности ближе се уређују Пословником о раду Тима.

Задаци Тима су:

- израда и примјена протокола о сарадњи између три наведена министарства,

- израда и праћење спровођења Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020,
- припрема и подношење годишњег извјештаја Влади Републике Српске.

X ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА

У складу са дјелокругом рада и обавезама појединих носилаца укључених у спровођење Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, потребна су финансијска средства која ће омогућити његово квалитетно спровођење.

Средства за спровођење Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020 треба да планирају носиоци активности правовремено, на својим буџетским позицијама кроз редовну процедуру израде буџета за сваку годину, путем буџетског захтјева, уважавајући трогодишњи циклус буџетског планирања Републике Српске.

Буџети градова и општина такође ће обезбиједити финансијску подршку за реализацију мјера и активности дефинисаних у Програму за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020.

Као додатни извори финансирања, користиће се средства од игара на срећу, средства међународних организација – Уницефа, Европске уније, Вијећа Европе, као и средства добијена од других донатора и из других извора.

XI ОПЕРАТИВНИ ПЛАН АКТИВНОСТИ

Оперативни план активности за реализацију Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. описује мјере и активности за остварење дефинисаних циљева, носиоце активности и партнере, као и временски оквир за њихово спровођење.

Оперативни план активности за реализацију Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. израђује Тим. Оперативни план активности се ради за период од годину дана.

XII ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Тим прати реализацију Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, израђује и подноси Влади Републике Српске годишњи извјештај о спровођењу Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ
ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ
2016–2020.

I УСТАВНИ ОСНОВ

Уставни основ за доношење Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. године садржан је у Амандману XXXII т. 6. и 12. на члан 68. Устава Републике Српске, према којем Република уређује и обезбјеђује бригу о дјеци и омладини, образовању, култури и заштити културних добара и физичкој култури.

II УСКЛАЂЕНОСТ СА ПРАВНИМ ПОРЕТКОМ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Према Мишљењу Министарства за економске односе и регионалну сарадњу, број: 17.03/020/783/16 од 22. марта 2016. године, на Програм за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, те након увида у прописе Европске уније и анализе Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, установљено је да *EU acquis* садржи изворе који су релевантни за предмет уређивања достављеног програма, због чега у Изјави о усклађености стоји оцјена „усклађено“.

Предметну материју, у дијелу примарних извора права Европске уније, уређује Уговор о функционисању Европске уније, Трећи дио Политике Уније и унутрашње дјеловање: Наслов XII – Образовање, стручно усавршавање младих и спорт, чл. 165 и 166 и Наслов XIV – Јавно здравство, члан 168. (енгл. *Treaty on the Functioning of the European Union, Part three, Union policies and internal actions, Title XII – Education, Vocational Training, Youth and Sport, Articles 165 and 166 and Title XIV – Public health, Article 168*). Поред Уговора, предметну материју уређује и Повеља о основним правима Европске уније; члан 24. Права дјетета, члан 33. Породични и професионални живот; члан 34. Социјална заштита и социјална помоћ (енгл. *Charter of Fundamental Rights of the European Union, Article 24 – The rights of the child - Article 33 – Family and professional life- Article 34 – Social security and social assistance*).

У дијелу секундарних извора права Европске уније, предлагач је приликом израде Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. консултовао Регулативу Европског парламента и Савјета Европе, број 282/2014 од 11. марта 2014. године, о успостављању трећег програма за дјеловање Уније у области здравства од 2014. до 2020, те о стављању ван снаге Одлуке број 1350/2007/ЕС (енгл. *Regulation [EU] No 282/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 on the Establishment of a third Programme for the Union's action in the field of health [2014-2020] and repealing Decision No 1350/2007/EC*).

Поред наведеног, предлагач је при изради Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. консултовао и остале изворе *EU acquis* и то:

- Резолуцију о заштити породице и дјеце (енгл. *Resolution on the protection of families and children*) и

- Саопштење Комисије од 17. фебруара 2011. године (COM 2001) 66 – Образовање у раном дјетињству и њега дјеце: Најбољи почетак за сву дјецу за свијет сутрашњице (енгл. *Communication from the Commission of 17 February 2011 – Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow (COM 2001) 66 final*).

У дијелу правних аката Савјета Европе предлагач је узео у обзир:

- Европску социјалну повељу, усвојену у Стразбуру 1967. године, ревидирану 1996. године (енгл. *European Social Charter, adopted in 1961 and revised at 1996*) и
- Конвенцију Савјета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (енгл. *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No.210*).

Такође, предлагач је у изради овог програма консултовао и међународне изворе права које уређују предметну материју, а ради се о Конвенцији о правима дјетета Уједињених нација, усвојеној на Генералној скупштини Уједињених нација 20. новембра 1989. године, која је ступила на снагу 2. септембра 1990. године (енгл. *Convention on the Rights of the Child, adopted at UN General Assembly at 20 November 1989, entry into force 2 September 1990*).

Доношење овог програма ће допринијети испуњавању обавеза садржаних у члану 99. Споразума о стабилизацији и придруживању, које се односе на сарадњу уговорних страна у области социјалне политике.

III РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ ПРОГРАМА ЗА РАНИ РАСТ И РАЗВОЈ ДЈЕЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ 2016–2020.

Разлози за доношење Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. произилазе из потребе да се настави са стварањем услова за унапређивање раног раста и развоја сваког дјетета до његовог пуног потенцијала, предузимањем свих одговарајућих мјера које осигуравају заштиту дјетета од дискриминације, јачањем и заштитом дјеце и породице, стварањем минимума социјалне сигурности и основних развојних могућности за сву дјецу, јачањем постојеће интерсекторске сарадње и координације и предлагањем нових видова, те сарадње и координације, израдом и спровођењем интегративних програма за рани раст и развој дјеце, који ће бити усмјерени на различите популационе групе (младе, будуће родитеље, труднице, породице и дојиље, породице са дјецом, дјецу у прве три године живота), правовременим препознавањем и оснаживањем талената, што ранијим откривањем, хабилитацијом и рехабилитацијом дјеце са посебним потребама; пружањем доступних и квалитетних услуга у областима здравља, васпитања, образовања, социјалне, породичне и дјечије заштите и стварањем сигурног окружења у којем се дијете рађа, расте, развија, храни, игра, учи и живи.

Програм за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. представља напор институција система да, реализацијом активности произашлих из програмских циљева, координисано и системски, раде на развоју и унапређивању квалитета здравља, васпитања, образовања, социјалне, породичне и дјечије заштите, те тиме допринесу и сваком другом развоју Републике.

Овај програм, поред основе за израду програма, садржи и анализу тренутне ситуације раног раста и развоја дјецe у Републици Српској у области здравственог и социјалног сектора, васпитања и образовања и породице.

Проблематика раног раста и развоја дјецe захтијева интегрисани приступ да би се адекватно и на вријеме одговорило развојним потребама дјетета. Из тог разлога, у спровођењу ових активности биће заступљене све релевантне институције из различитих подручја друштвеног дјеловања, а посебно здравствене, предшколске, школске, високошколске (медицински и педагошки факултети) и установе социјалне заштите.

Такође, приликом доношења овог документа поштовани су сљедећи принципи и то: заштите људских права, свеобухватног, интерсекторског и непрекидног дјеловања, етичности и професионализма, децентрализације, мултидисциплинарног приступа, планирања и партнерства и сарадње.

Поред тога, Програмом раног раста и развоја дјецe дефинисана су кључна поља дјеловања, партнери на спровођењу програмских активности, саме програмске активности, улоге и одговорности учесника у процесу реализације Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. и координација активности, организација и дјелокруг рада Владиних тијела, извори финансирања и оперативни план активности.

Да би се обезбиједило унапређивање у области раног раста и развоја дјецe, Програмом раног раста и развоја дјецe у Републици Српској 2016–2020. је препоручено да правци дјеловања мултидисциплинарних и интердисциплинарних тимова буду усмјерени ка јачању породице, кроз економску и друштвену подршку заједнице и развој активности које подстичу одговорно и здраво родитељство, јачање интегрисаног приступа дјеловања сектора здравства и социјалне заштите, васпитања и образовања спровођењем интегративних програма раног дјечијег раста и развоја, те едукације професионалаца и родитеља, осигурање доступних и квалитетних услуга будућим родитељима, током трудноће и порођа, новорођенчади, те стимулсања правилног раста и развоја дјецe, са посебним нагласком на дјецу до три године, унапређивање ране детекције и интервенције, повећање обухвата и доступности предшколског васпитања и образовања свој дјеци уз индивидуални приступ и стално праћење раста и развоја, са нагласком на значај здраве исхране, значаја имунизације, здравих навика и сигурног окружења у којем дјецa живе.

Влада је именовала Тим за координацију активности у области унапређивања раног раста и развоја дјецe у саставу:

Милан Латиновић, Министарство здравља и социјалне заштите, предсједник,
Јасминка Вучковић, Министарство здравља и социјалне заштите,
Бранка Сладојевић, Министарство здравља и социјалне заштите,
Радмила Коцић Ћућић, Министарство просвјете и културе,
Славица Купрешанин, Министарство просвјете и културе,
Наташа Цвијановић, Министарство просвјете и културе,
Маријана Аћимовац, Министарство породице, омладине и спорта,
Дијана Јуришић, Министарство породице, омладине и спорта.

IV ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОЖЕНИХ РЈЕШЕЊА

Програм за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. састоји се из 12 поглавља:

I Увод

II Основ за израду Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020.

III Анализа тренутне ситуације у области раног раста и развоја дјецe у Републици Српској

IV Водећи принципи

V Кључна поља дјеловања за реализацију Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020.

VI Партнери на спровођењу Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020.

VII Циљеви програмских активности

VIII Улоге и одговорности учесника у процесу реализације Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. и координација активности

IX Организација и дјелокруг рада Тима за координацију активности у области раног раста и развоја дјецe у Републици Српској

X Извори финансирања

XI Оперативни план активности

XII Завршне одредбе

У уводном дијелу Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. наведено је да је рано дјетињство један од пресудних периода у когнитивном развоју појединца и да представља период осјетљивог или критичног развоја дјетета, као и да улагање у квалитетне услуге за дјецу у раној доби, носи висок степен поврата у односу на уложено. Критички (сензитивни) период, када су улагања нарочито ефикасна, или чак и пресудна, је период раног дјетињства, јер је доказано да интервенције у раном дјетињству имају далеко већи корисни учинак уз знатно мање трошкове него интервенције у каснијој доби.

Основ за израду Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020. садржан је у позитивним прописима Републике Српске, који се односе на заштиту породице, мајке и дјетета и у међународним прописима који регулишу наведену област.

У трећем поглављу приказана је анализа тренутне ситуације раног раста и развоја дјецe у Републици Српској у области здравственог и социјалног сектора, васпитања и образовања и породице.

Поглавља четири и пет се односе на водеће принципе и кључна поља дјеловања приликом израде Програма за рани раст и развој дјецe у Републици Српској 2016–2020, тако да су основне програмске активности усклађене са циљевима Политике унапређивања раног раста и развоја дјецe у Републици Српској, а све кроз успостављање посебне сарадње између Министарства здравља и социјалне заштите, Министарства просвјете и културе и Министарства породице, омладине и спорта. На такав начин дефинисане су програмске активности усмјерене на свих пет развојних аспеката:

1. Физички и моторички развој,
2. Когнитивни развој,

3. Социоемоционални развој,
4. Говор/комуникација,
5. Самопомоћ / брига о себи.

Да би била омогућена реализација Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, предложено је да се изради и потпишу протоколи о сарадњи између разних сектора и административних нивоа. Овако ће бити прецизиране обавезе, одговорности, као и начини сарадње између сектора и административних нивоа, што је прецизирано кроз поглавље шест овог програма.

Програмске активности су дефинисане у поглављу седам кроз програмске циљеве и то:

1. Јачати породицу кроз развој активности на подстицању одговорног, здравог родитељства и друштвену и економску подршку заједнице,
2. Обезбиједити сигурно и стимулативно окружење за правилан рани раст и развој дјетета,
3. Унаприједити систем откривања сметњи у расту и развоју дјеце, хабилитације и рехабилитације,
4. Успоставити интегрисани приступ раном расту и развоју дјеце путем јачања постојећих и развоја нових видова интерсекторске сарадње и координације,
5. Унаприједити квалитет и доступност услуга из области унапређивања раног раста и развоја дјеце и
6. Унапређивање међународне сарадње у вези са активностима на унапређивању раног раста развоја дјеце у Републици Српској.

У поглављима осам и девет дефинисане су улоге и одговорности учесника у процесу реализације програма и координација активности, као и организација и дјелокруг рада Владиних тијела, који ће кроз Тим за координацију активности у области раног раста и развоја дјеце у Републици Српској, који је састављен од представника Министарства здравља и социјалне заштите, Министарства просвјете и културе, Министарства породице, омладине и спорта, радити на изради и примјени протокола о сарадњи између три наведена министарства, изради и праћењу спровођења Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020, те припреми и подношењу годишњег извјештаја Влади Републике Српске.

Кроз поглавље десет дефинисани су начини финансирања, а у поглављима 11 и 12 оперативни план активности и завршне одредбе.

V УЧЕШЋЕ ЈАВНОСТИ И КОНСУЛТАЦИЈЕ У ИЗРАДИ ПРОГРАМА

У складу са тачком 4. Смјерница за поступање републичких органа управе о учешћу јавности и консултацијама у изради закона („Службени гласник Републике Српске“, бр. 123/08 и 73/12), Програм за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. године у марту 2016. године био је објављен на интернет страницама Министарства здравља и социјалне заштите, Министарства просвјете и културе Републике Српске, као и Министарства породице, омладине и спорта, те тиме и доступан свим заинтересованим органима и појединцима.

Заинтересовани су путем електронске поште доставили примједбе и сугестије на Приједлог програма, тако да их је Тим за израду Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. размотрио и предложио текст овог програма ради његовог објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске“.

VI ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА И ЕКОНОМСКА ОПРАВДАНОСТ ДОНОШЕЊА ПРОГРАМА

Средства за спровођење Програма за рани раст и развој дјеце у Републици Српској 2016–2020. треба да планирају носиоци активности правовремено, на својим буџетским позицијама, кроз редовну процедуру израде буџета за сваку годину, путем буџетског захтјева, уважавајући трогодишњи циклус буџетског планирања Републике Српске.

Такође, кроз буџете градова и општина биће обезбијеђена финансијска подршка за реализацију мјера и активности дефинисаних у Програму за рани раст и развој дјеце у Републици Српској, а као додатни извори финансирања користе се средства од игара на срећу, средства међународних организација – Уницефа, Европске уније, Вијећа Европе, као и средства добијена од других донатора и из других извора.